

Autors diversos, *Els monestirs benedictins a l'antic comtat de Besalú*, Besalú: Amics de Besalú i el seu Comtat, Clavell Cultura, 2009, 212 p.

Tal com remarca el compilador del volum, Gerardo Boto, estem davant del primer recull dels seminaris que els darrers estius ha organitzat el centre d'estudis Amics de Besalú i el seu Comtat. S'hi apleguen les aportacions de joves investigadors que han iniciat recerques a propòsit de centres monàstics, especialment des del punt de vista monumental i artístic. El pretès fil conductor dels treballs és el fenomen del monaquisme romànic al comtat de Besalú.

En qualsevol cas, la publicació s'enceta amb el treball de Natzaret Gallego en què desenvolupa la idea que els conjunts monàstics benedictins de la Catalunya altmedieval responen als models fixats pels complexos culturals tardoantics. En una línia semblant, Marta Serrano proposa una interpretació en clau simbòlica de l'estructura dels temples religiosos, alhora que Renée del Porto se centra en l'espai del claustre. Si, d'una banda, Esther Lozano ressegueix plantejaments teològics en imatges de construccions pertanyents, sobretot, a l'orde de sant Benet, i Ramon Agustí Banegas observa els hàbits alimentaris dels monjos a la llum de la regla d'aquest sant; de l'altra, Olga Taravilla indaga sobre la presència femenina en la promoció del monaquisme als comtats de la Marca Hispànica. Els estudis de casos concrets, en canvi, són els oferts per Pablo Abella (l'evolució arquitectònica de Sant Benet de Bages, s. X-XIII), Maria Vidal (una síntesi sobre el cenobi de Sant Joan les Fonts) i Laura Torralbo (el monestir de Sant Esteve de Banyoles, amb una atenció especial a l'escultura romànica del claustre). Mereix una menció a part, pel component pluridisciplinari que afegeix al volum, el ben documentat article de Xavier Marcó consagrat a l'organització i gestió, en tant que senyoria eclesiàstica, del monestir de Sant Feliu de Guíxols a la baixa edat mitjana.

Aquest no és l'espai adient per posar en dubte el coratge en la iniciativa editorial i en la compilació d'aportacions novelles, però potser sí per assenyalar l'audàcia qui sap si desmesurada d'alguns títols i plantejaments (en especial, pel que fa a les coordenades geogràfiques i temporals), la innegable polifonia de tons dels autors i, en definitiva, el caràcter excessivament miscel·lani que acaba prenent la publicació.

Josep Danés i Torras

Noucentisme i regionalisme arquitectònics

JOAQUIM M. PUIGVERT I SOLÀ

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ, *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2008. 336 p.

Sens dubte aquest és un dels treballs més importants de la bibliografia apareguda aquest any a casa nostra, encara que les referències olotines no siguin el tema central. L'autor és Joaquim M. Puigvert i Solà, professor d'història contemporània i vicerector de la Universitat de Girona, home de gran prestigi, amb una abundosa producció, dedicada en especial a l'estudi de les professions liberals com és ara la medicina, la veterinària, etc. Amb un pròleg de Joaquim Nadal, aquest volum aborda l'obra de l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras, germà del no menys insigne Joaquim Danés i Torras, metge i historiador local, si bé el primer adquirí promptament més projecció en l'àmbit de Catalunya i s'establí ben aviat a Barcelona.

L'obra arquitectònica i creativa de Josep Danés s'estengué al llarg de la primera meitat del segle XX per tot Catalunya, a cavall dels dos moviments culturals i artístics que foren el noucentisme i el regionalisme, en especial aquest darrer, més accentuat en la seva producció passada la Guerra Civil. Sobretot destacà pel conjunt de construccions i restauracions que féu per encàrrec del bisbat de Vic, com la mateixa reedificació del santuari de Núria, segurament la seva obra més significativa. A Olot deixà també una bona petjada arquitectònica, amb alguns edificis com ara la façana de l'església del Tura.

L'obra, certament exhaustiva –hem de parlar d'un catàleg sistematitzat de l'obra de Josep Danés–, és fruit de la tesi doctoral de l'autor, i ha estat extremament ben editada per les publicacions de l'Abadia de Montserrat. Una obra definitiva i important per a la bibliografia local. JP

les garrotxes

www.garrotxes.cat

DOSSIER EL TEMPS DE LA GUERRA

43 planes amb el testimoni de dones i homes que van patir anys de privacions i de represàlies, de lluita i d'exili... veus que no volem que quedin en l'oblit

CONVERSA

Mossèn Pere Bach
VINCULAT AL MONESTIR DE BANYOLES, HA ESTAT RECTOR DE DIVERSES PARRÒQUIES DEL PLA DE L'ESTANY

RETRAT DE FAMÍLIA

La Carrera d'en Bas
PAGEÓS I RAMADERS ADAPTATS ALS NOUS TEMPS

PERFELS

Cisco Pastoret
EN CISCO DEL QUEROL, DE MOLLE, TOTA UNA INSTITUCIÓ A LES MUNTANYES DEL RIPOLLES

Maria Farcy
VA PORTAR L'HOSTAL DE LA MUGA, PUNT DE TROBADA D'EXCURSIONISTES I CAÇADORS DE L'ALTA GARROTXA

Nati Oliveras
GUINANT COM SEMPRE AL POPULAR RESTAURANT CAN TURCA DE SANT ANIOL DE FINESTRES

Josep Pujula
CONEGUT COM EL GARRELLS, ÉS EL CREADOR DEL PARC DE CABANES D'ARGELAGUER

UNA MIRADA EN EL PAISATGE

El Mont

A PEU

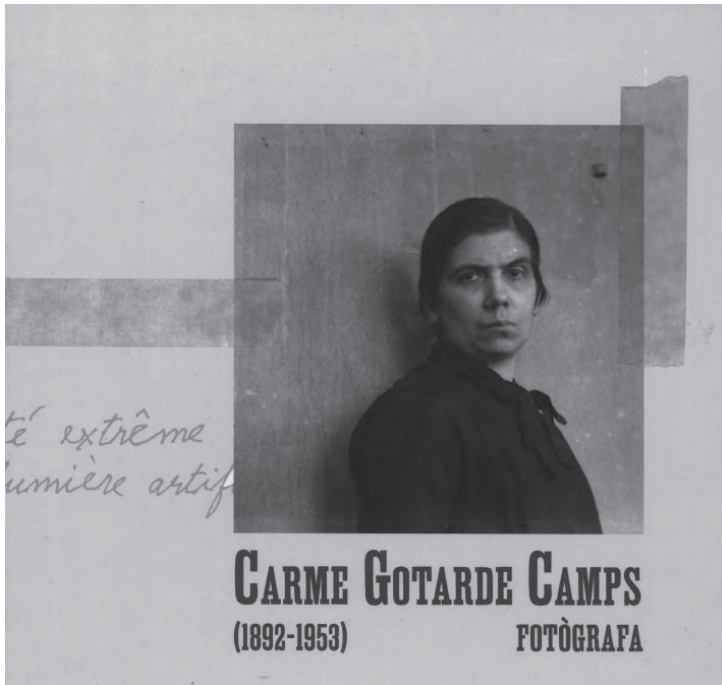
El camí d'Oix a Talaixà

Per la muntanya de Rocacorba

GARROTXA • PLA DE L'ESTANY • ALTA GARROTXA • VALL DE CAMPRODÒN • VALL DE LLÈMENÀ

Les Garrotxes, Dossier. El temps de la Guerra Civil, Ed. Gavarres, SL. Cassà de la Selva, tardor-hivern de 2008. 118 p.

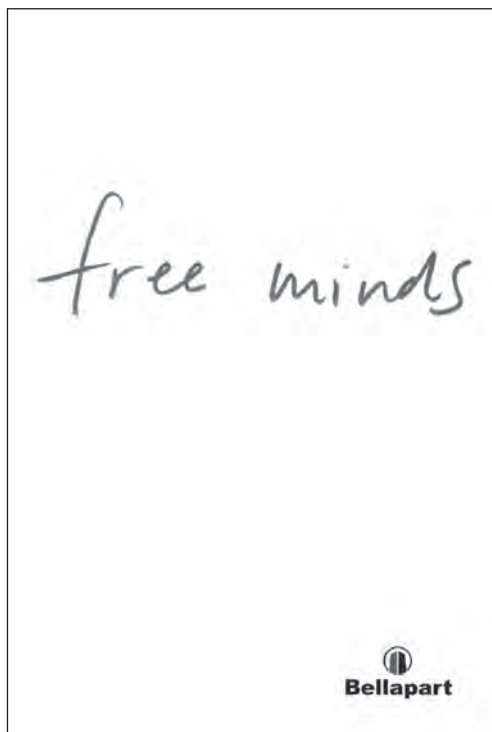
Àmplia panoràmica, amb format mixt, d'aportacions d'especialistes i de testimonis que tenen la virtut de resituar en les nostres memòries alguns dels drames humans i vitals del període bèl·lic de 1936 a 1939. La publicació periòdica també conté articles de caràcter més variat, sobre natura, patrimoni, arqueologia, antropologia, cultura i fons documental fotogràfic. JG

Carme Gotarde Camps (1892-1953), fotògrafa. Arxiu Comarcal de la Garrotxa; Arxiu d'Imatges d'Olot; Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. Olot, 2009. 121 p.

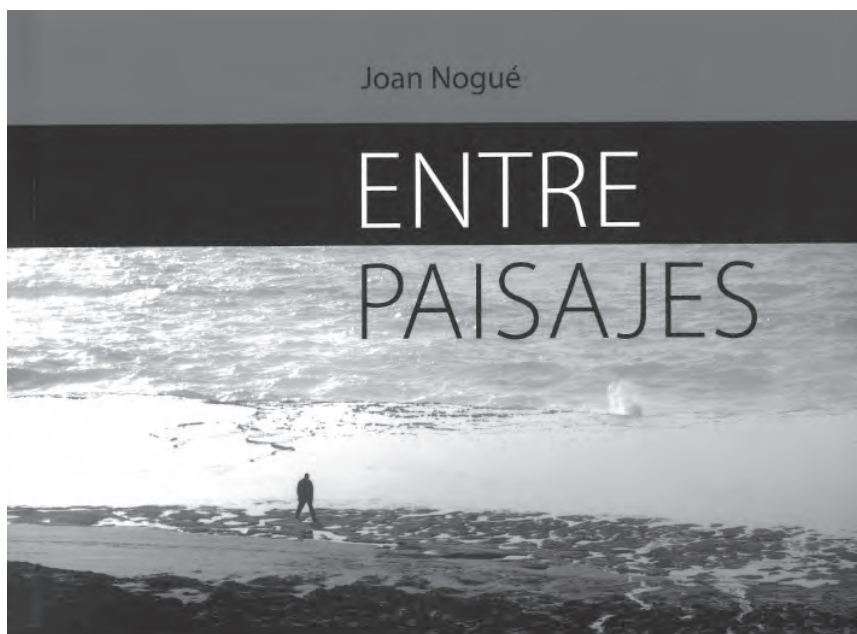
Catàleg de l'exposició antològica de fotografia de Carme Gotarde. Esplèndida manifestació del fons fotogràfic recuperat, acompanyat d'una rigorosa tasca d'identificació i localització de moltes de les fotografies. El catàleg és, d'una forma brillant, la rèplica a una de les més extraordinàries exposicions que s'han pogut gaudir en els darrers anys a la nostra ciutat i permetrà mantenir-la en la nostra memòria.

El volum, per la seva qualitat gràfica, adquireix vida pròpia i permet fer un extens recorregut per l'obra d'una de les pioneres de l'art fotogràfic, no només a casa nostra sinó a tot Catalunya, que ens va deixar alguns retrats tan celebrats com els dels escultors Blay i Clarà, la poeta Concepció Carreras, l'industrial Francesc Rius i el doctor Danés, entre molts d'altres, identificats i/o, encara, sense identificar. JG

Francesc ARBÓS BELLAPART, *Free minds*, Bellapart, s.d.,s.ll., 135 p.

Magnífic recull fotogràfic dels projectes i les realitzacions de l'empresa olotina Bellapart, dedicada a la construcció d'estructures metàl·liques i de vidre, interiors i exteriors. La qualitat del catàleg d'imatges dóna una idea aproximada de la dificultat tècnica i la gran perfecció del treball d'enginyeria que realitza l'equip de l'empresa. Només la manca d'índex (les obres estan agrupades genèricament en Cúpulas y cubiertas; Fijación puntual i Muro cortina) i d'un criteri cronològic en l'ordenament, així com les referències als autors de les fotografies, poden posar-hi un petit però. Una llàstima que l'obra editorial no respecti les mínimes normes editorials en aquest sentit. JG

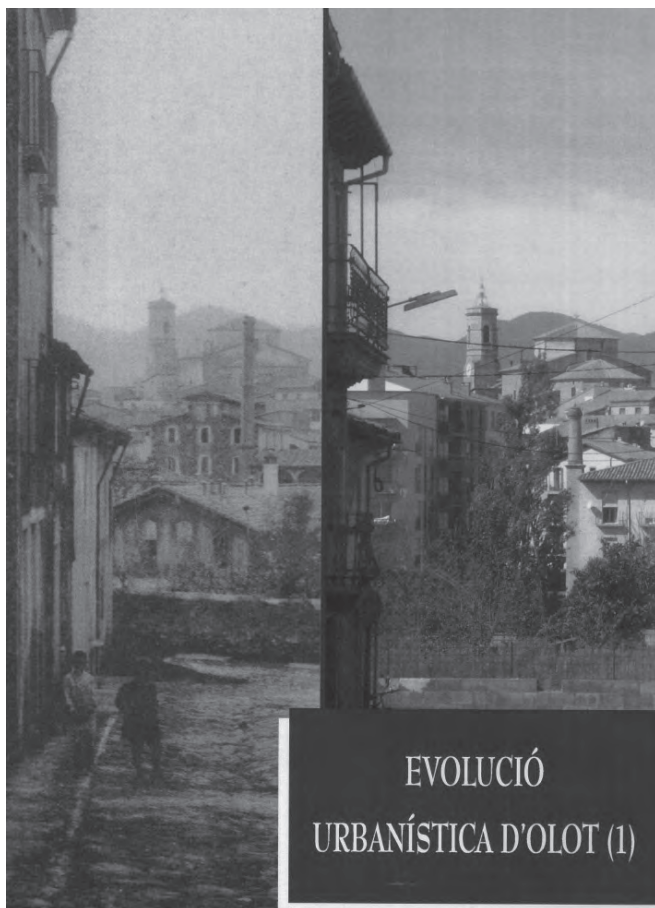
Joan NOGUÉ, *Entre paisajes*. Àmbit Servicios Editoriales, Barcelona, 2009, 287 p.

Amb unes excel·lents fotografies de Maria Rosa Russo, es tracta d'una introspecció en el món dels paisatges a través de les percepcions en l'observació i interpretació intel·lectuals del paisatge. Escrits assagístics d'en Joan Nogué, director de l'Observatori del Paisatge, perfectament acompanyats d'imatges "capturades" i que ens introdueixen en les cartografies de l'emoció, els paisatges hídrics, l'altra meitat del paisatge, els micropaisatges, les ciutats sense límits o el rèquiem pel paisatge, que són alguns dels molts capítols d'anàlisi de les formes del paisatge arreu. JG

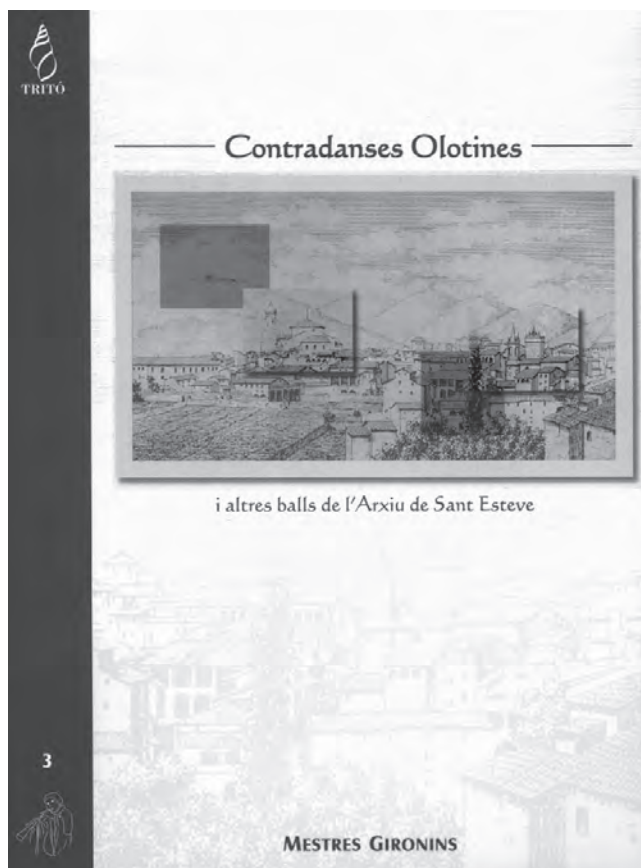
Autors diversos, Un parc de contes. Rondalles escrites pels escolars de primària de la Garrotxa per ser llegides i escoltades vora dels volcans. PNZVG, Olot, 2009. 111 p.

Recull literari infantil, compaginat amb imatges del parc natural, que recull contes, dibuixos i fotografies al voltant del vulcanisme, el riu Fluvià, la vegetació, la fauna i el parc natural. És el resultat d'un interessant procés participatiu entre els escolars garrotxins. PG

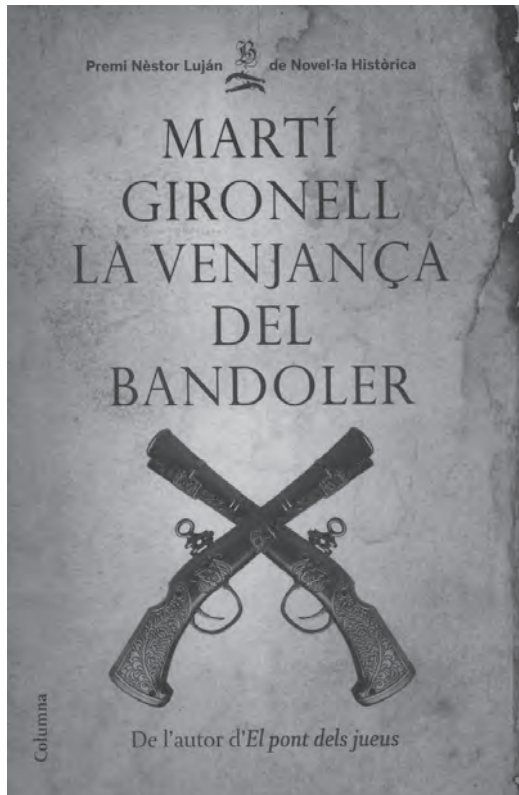
Col·lectiu de Cinema Independent de la Garrotxa, *Evolució urbanística d'Olot (1)*. Documental. Ajuntament d'Olot. Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. Olot, 2008.

Documental de 39 minuts, el vuitè de la sèrie Seqüències per a la memòria. Amb la participació de l'arquitecte Joan Tresserras, és un recorregut per la zona periurbana (barris) de la ciutat d'Olot al llarg de la seva evolució i creixement durant el segle XX. Utilitza documents fotogràfics d'Esteve Morer, que formen part del fons Josep M. Dou, i alguns documents cinematogràfics realitzats per Josep M. Canals. JG

Xavier PALLÀS, Josep PUJOL i Carme MONELLS, *Contradanses Olotines i altres balls de l'Arxiu de Sant Esteve*. Mestres Gironins. Ed. Tritó, Barcelona, 2008. 155 p.

Recopilatori d'aquesta especialitat musical, pròpia dels segles XVIII i XIX, que forma part de l'amplíssim patrimoni de l'arxiu de Sant Esteve. L'edició no té índex, la qual cosa pot dificultar-ne la consulta, però compta amb una interessant introducció al context històric i cultural en català, castellà i anglès. JG

Martí GIRONELL, *La venjança del bandoler*. Ed. Columna, Barcelona, 2008. 330 p.

Segon llibre de la saga Gironell. En aquest cas, *La venjança del bandoler* ha estat guardonat amb el premi Néstor Luján de Novel·la Històrica. Sense l'impacte mediàtic d'*El pont dels jueus* (del qual es fa una referència de màrqueting a la portada), aquesta obra, que recorre la vida de Josep Pujol, en Boquica, sembla tenir una base documental més sòlida que la primera i, tot i que Gironell continua fent exercicis de distorsió quan no li quadra la història amb els interessos narratius, aquestes transgressions són de menor volum que a *El pont dels jueus*. La història és àgil i els personatges són creïbles; el context històric, més fidel i la qualitat literària, més consolidada. És interessant seguir el pas de l'autor de Besalú. No sabem amb què ens pot sorprendre en la propera ocasió. JG

Margarida CASACUBERTA i Isabel BANAL, *El paisatge d'Olot. La construcció literària de la Garrotxa*. L'Avenç. Barcelona, 2009. 271 p.

Amb fotografies de Josep M. Muñoz i la mateixa Isabel Banal, es tracta d'una interessant selecció antològica de textos d'autor que descriuen els diferents aspectes d'interès creatiu (estètic, sociològic, artístic, literari i poètic, etc.) i que permeten fer un recorregut des de Francisco de Zamora (segle XVIII) fins a Biel Mesquida, passant per autors tan heterogenis com ara Santiago Rusiñol, els membres de l'Escola d'Olot (Marian i Joaquim Vayreda i Josep Berga i Boix), Marià Manent, Joan Teixidor, Josep Pla, Pere Calders i un curiós Matthew Tree. Desigual en la qualitat dels textos i, potser, discutible per la mateixa selecció –n'hi trobem a faltar alguns de destacats–, el nivell d'expressió de les imatges equilibra alguns dèficits i, alhora, intenta eliminar i reduir alguns dels tòpics a què han estat sotmesos la comarca i els voltants d'Olot. Les fotografies es van realitzar al llarg de l'any 2008, amb la qual cosa s'acosta a una visió força actual del territori. JG

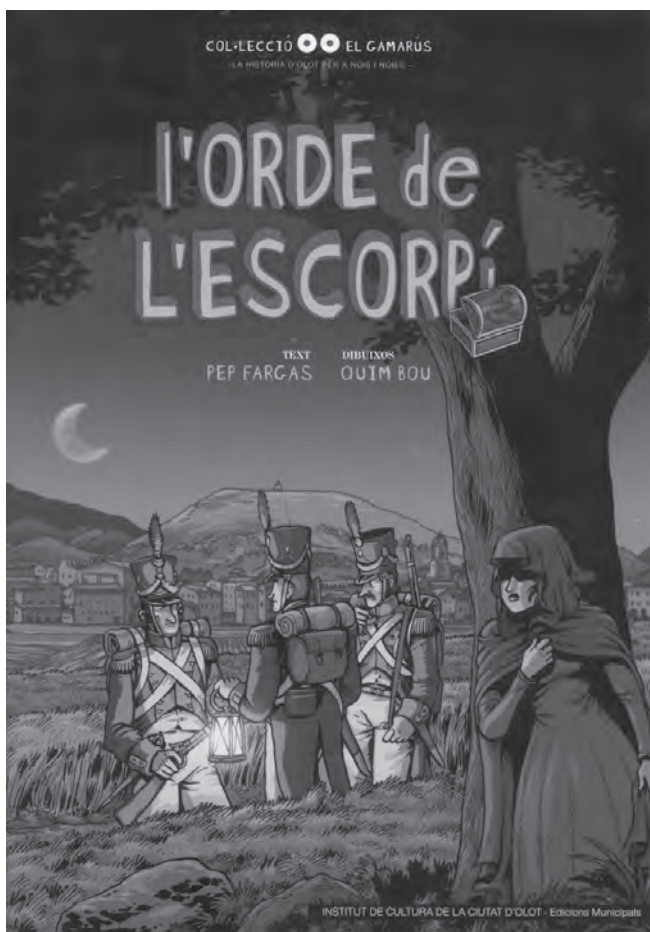
LA CASA MASRAMON D'OLOT

COAC GIRONA

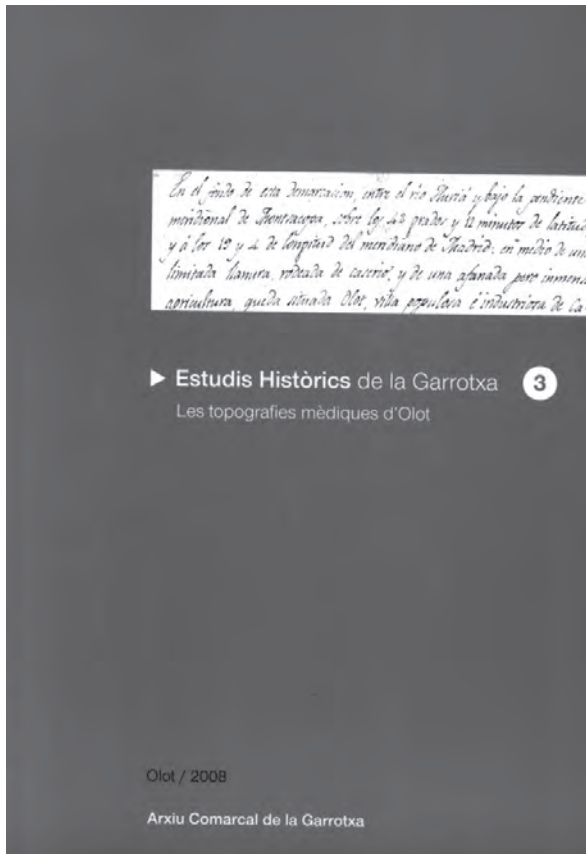
Josep M. ARÚS MASRAMON, *La casa Masramon d'Olot*. COAC, Girona, 2008. 48 p.

Llibret que presenta un estudi econòmic del procés de construcció de la casa Masramon d'Olot, obra destacada de l'arquitecte Rafael Masó i situada al costat de la casa pairal dels Vayreda, just al davant de l'edifici d'El Arte Cristiano. El text, detallat en extrem, es complementa amb molts documents (factures, cartes) i fotografies de les obres, amb algunes referències a dependències o elements que han desaparegut. És un treball imprescindible per conèixer millor aquest exemple d'arquitectura modernista. JG

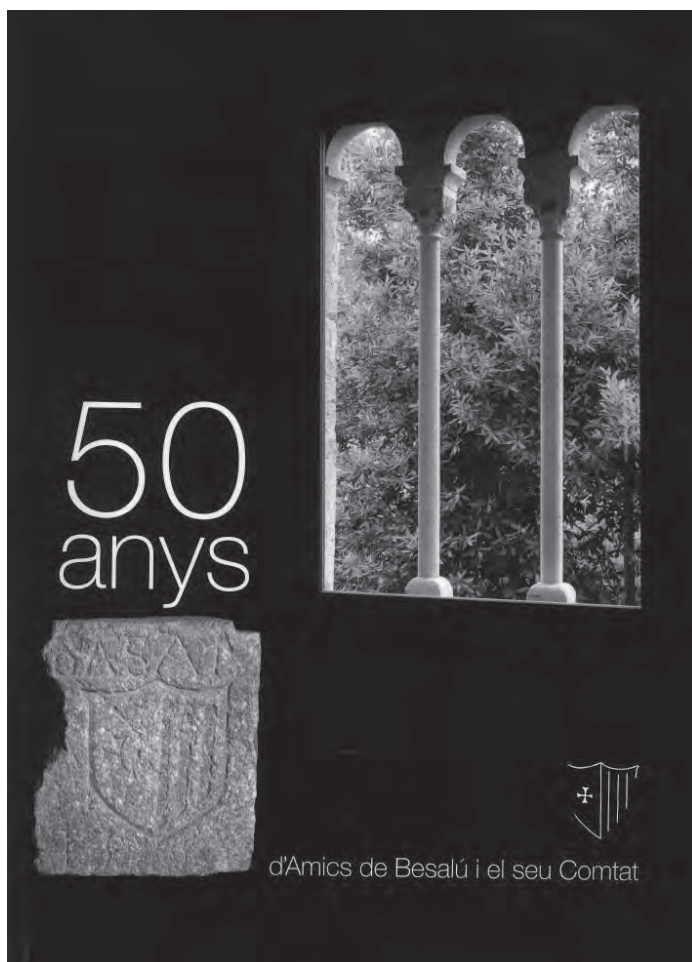
Pep FARGAS i Quim BOU, L'ordre de l'Escorpí. ICCO. Edicions Municipals. Olot, 2009. 45 p.

Cinquè còmic històric de la saga impulsada per aquests dos divulgadors de la cultura i de la història olotines agrupat en la col·lecció El Gamarús. El contingut és una recreació històrica a partir d'una fantàstica societat secreta que actua a Olot durant la guerra del Francès, del 1808 al 1814, i que organitza diferents activitats de resistència contra l'invasor. JG

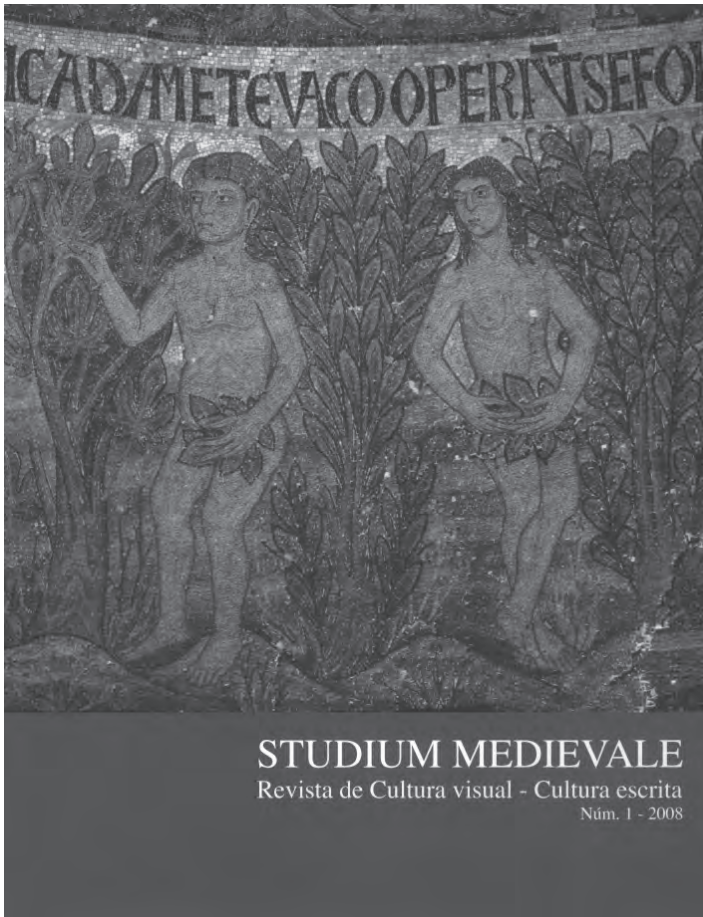
Arxiu Comarcal de la Garrotxa, *Les topografies mèdiques d'Olot*. Estudis Històrics de la Garrotxa, núm. 3, ACG, Olot, 2008. 163 p.

Amb pròleg d'en Jordi Pujiula, aquesta edició conté els estudis de Francesc Xavier de Bolós, Domingo Torà, Pere Casellas i Agustí Bassols, efectuats a finals del segle XVIII i al llarg del segle XIX. Els documents formen un conjunt bàsic per a l'aproximació a l'estudi etnològic i d'història social d'aquest període, amb la transformació dels models socials i econòmics d'una societat bàsicament agrària cap a una d'industrial. Tots els estudis destilen una forta influència amb el racionalisme que movia els motors del progrés material i social. JG

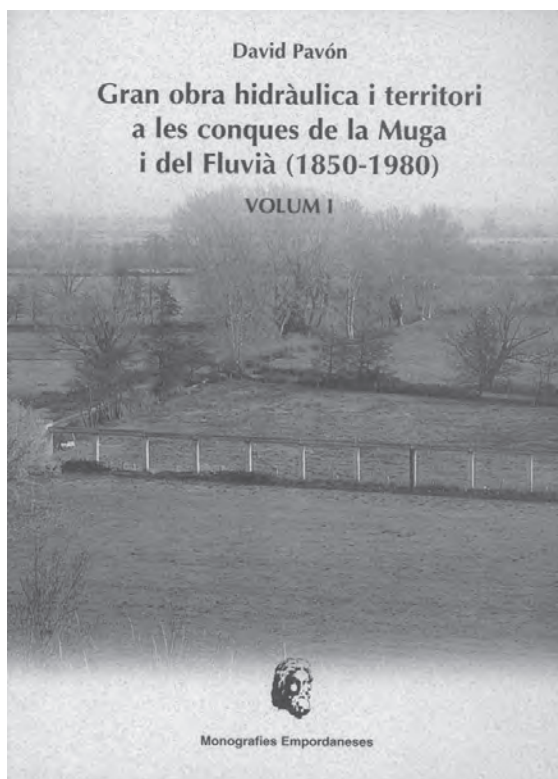
Amics de Besalú i el Seu Comtat, 50 anys. ABC. Premià de Mar, 2008. 213 p

Publicació commemorativa dels cinquanta anys d'Amics de Besalú i el Seu Comtat. Recull l'acta fundacional i alguns estudis parcials de l'edifici de la Cúria, el poblat romà i una història de l'entitat. JG

Studium Medievale. Revista de Cultura visual – Cultura escrita, núm. 1. Amics de Besalú i el Seu Comtat. Olot, 2008.

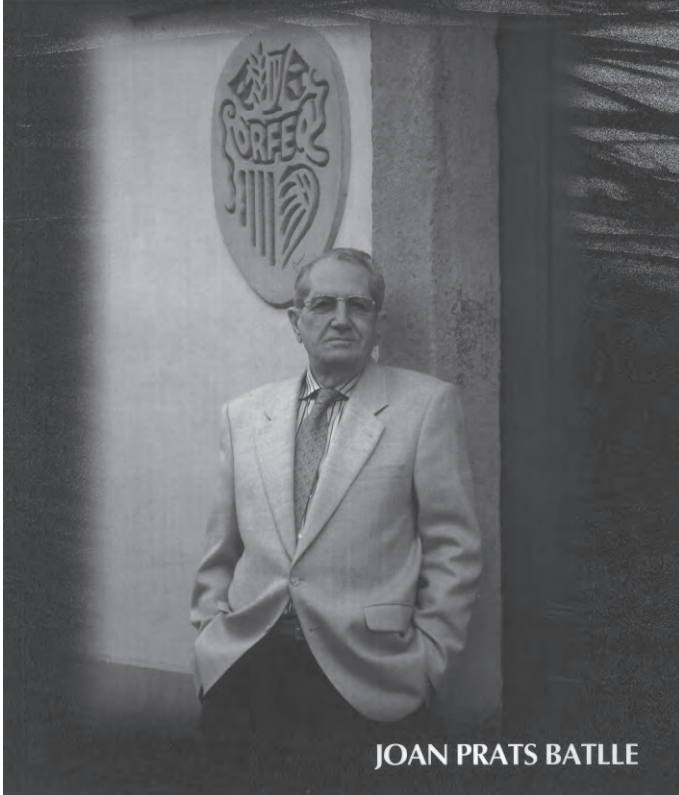
Primer número d'una sèrie anunciada d'estudis sobre el període medieval. En aquesta ocasió, amb caràcter monogràfic, al voltant del cos en la cultura medieval. Conté brillants escrits de professors com ara Joaquín Yarza, Josep M. Salrach i Pere Klein. JG

David PAVÓN, *Gran obra hidràulica i territori a les conques de la Muga i del Fluvià (1850-1980)*. Vol I i II. Monografies Empordaneses. Institut d'Estudis Empordanesos. Figueres, 2008. 791 p.

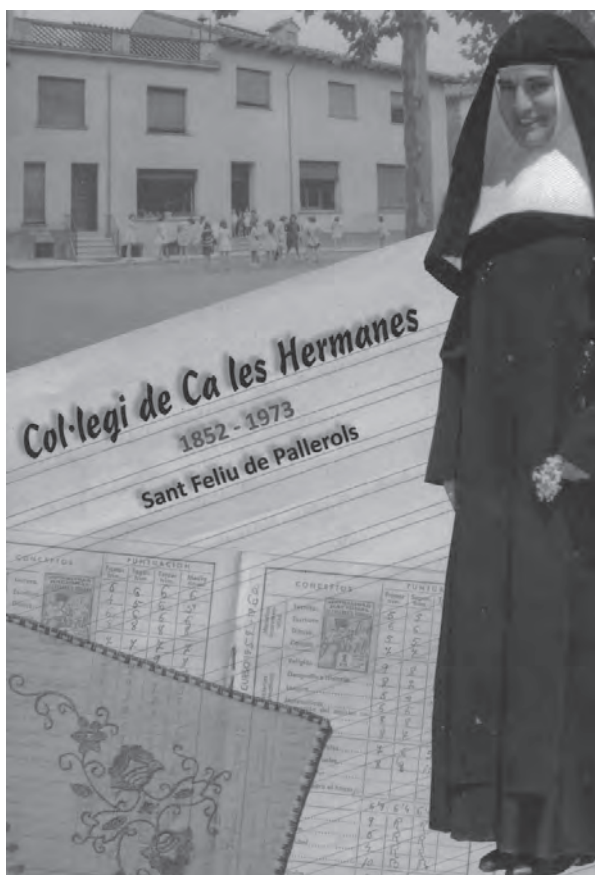
Tesi doctoral defensada el 2007. L'obra planteja la problemàtica històrica de l'aigua i de la seva gestió i, al voltant de tots els temes relacionat amb aquesta gestió, tot allò que es refereix al patrimoni fluvial, a l'evolució de la geografia humana i històrica dels espais fluvials i l'impacte de les obres i projectes d'obra hidràulica des d'una perspectiva temporal i d'actuació sobre el territori. Amplísim treball, amb una autèntica allau de documentació i de referències bibliogràfiques. JG

Una memòria personal
de l'Orfeó Popular Olotí

Joan PRATS BATLLE, *Una memòria personal de l'Orfeó Popular Olotí*. Consdecor. Barcelona, 2009. 83 p.

Llibre de records, difícils de classificar com a memòries, al voltant de la relació de l'autor amb l'Orfeó. Petita història i repàs de la relació personal amb els principals personatges de la vida social de l'entitat. JG

Col·legi de Ca les Hermanes, 1852-1973. Sant Feliu de Pallerols. Ajuntament de Sant Feliu de Pallerols. Regidoria d'Educació, 2009. 160 p.

Recull fotogràfic, suficient, de la llarga presència del col·legi de les Vedrunes a Sant Feliu, conegut popularment com les Hermanes. Es troba a faltar una major elaboració de la part textual del llibre, amb un aprofundiment més gran del context històric i del paper en la formació de multitud de criatures d'aquesta congregació educativa de germanes Carmelites de la Caritat, fundada per santa Joaquina de Vedruna. JG

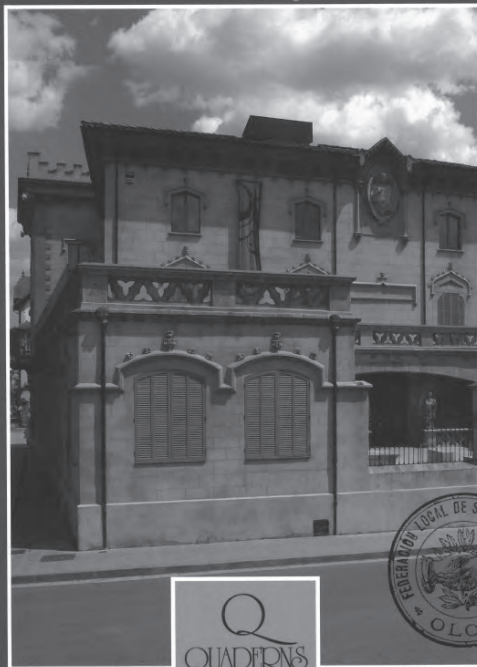
Dolors GONZÁLEZ, *La Fageda, història d'una bogeria: les claus de l'èxit d'un projecte social i empresarial*. Barcelona: La Magrana, 2008, 190 p.

De la mà de la periodista Dolors González, es repassen els 25 anys d'història de la cooperativa La Fageda, un autèntic projecte social i empresarial impulsat pel psicòleg Cristóbal Colón. En la successió de breus capítols s'il·lustren amb vivacitat i aire amè els episodis més significatius de la trajectòria que ha conduït a l'èxit l'empresa de productes làctics que dona feina a bona part de les persones amb disminucions de la comarca. A banda de les primeres gestions per tirar endavant la iniciativa, es presenten els seus principals protagonistes, a qui sovint se cedeix la paraula en el relat que prologa el mateix Cristóbal Colón. Finalment, a manera d'epíleg, s'insisteix en la fórmula de «treball amb sentit» que ha fet fortuna i que ha permès el difícil equilibri entre l'àmbit empresarial i l'assistencial.

AR

La Restauració borbònica

Joan Barnadas i Puigferrer

Q
QUADERNS
D'HISTÒRIA
D'OLOT

Joan BARNADAS i PUIGFERRER, *La Restauració borbònica*.
Quaderns d'Història d'Olot. Edicions Municipals. Olot, 2009.
107 p.

Recorregut històric, ben documentat i amb el discurs brillant propi de l'autor, per la història local olotina del període anomenat Restauració borbònica, entre l'any 1875, amb la fi de la Primera República, i el 1931, amb la proclamació de la Segona República. Políticament correspon a un període de regnat d'Alfons XII, la regència de M. Cristina i el regnat d'Alfons XIII, amb la dictadura de Primo de Rivera inclosa, entre el 1923 i el 1931. Estudi d'un període molt convuls, amb greus enfrontaments socials derivats de les grans contradiccions que hi havia aquells anys (lluita social i sindical, reivindicacions de millores laborals i salarials, condicions de vida pèssimes, amb habitatges gens o molt poc adaptats a les necessitats de famílies obreres, escassetat de recursos alimentaris i sanitaris, poca atenció a la realitat social i nul·la inversió en la instrucció pública, etc.), que es viuen a Olot amb la sordina de la distància llarga respecte dels centres més combatius de Barcelona i els seus voltants, però amb l'eco de lluites que prenen la forma local, de vegades molt distorsionada. Barnadas posa l'interès a recordar les principals institucions i entitats, les activitats socials, les lluites, el món agrari i el món industrial en una ciutat en transformació a marxes forçades. En fi, a mostrar-nos tan clarament com és possible l'Olot del darrer quart del segle XIX i dels primers trenta anys del XX, potser el període més intens i d'una transformació social més radical de la nostra ciutat. Cridat a ser una de les referències bàsiques de la bibliografia local. JG

Autors dels comentaris:

Albert Reixach (AR), Jordi Pujiula (JP) i Jesús Gutiérrez (JG)

Joan Garcia GARRIGA, *El Paleolític inferior a Catalunya i al Rosselló*, Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 2008, 759 p.

La tesi doctoral del prehistoriador garrotxí Joan Garcia Garriga ha estat publicada per l'Institut d'Estudis Ceretans en col·laboració amb la Diputació de Girona, de manera que les decisives aportacions que fa dins l'especialitat gaudiran d'una major difusió. S'hi estudien els jaciments del Plistocè mitjà i superior inicial d'una àrea que abraça des de la Caune de l'Aragó al Rosselló fins a l'actual comarca de la Selva, passant per la vall mitjana del Ter i la conca lacustre de Banyoles. L'anàlisi de la indústria lítica en hàbitats tant a l'aire lliure com en coves i abrics, combinada amb les indagacions en la geologia i les condicions biològiques de cada assentament, permet interpretacions del comportament de les societats humanes d'entre uns 780.000 i 120.000 anys enrere. L'enorme abast de la recerca ha propiciat la revisió de paràmetres analítics i conceptuals i la construcció d'hipòtesis alternatives a les vigents fins a la fi del segle XX; el traç d'un model de continuum evolutiu i dinàmic per a la producció d'útils lítics i, a la fi, la caracterització d'uns patrons de poblament que, a despit del nomadisme permanent que s'havia imaginat, tendeixen més a l'existència d'unes comunitats d'homínids arrelades al territori i amb pautes culturals diferenciades, segons mostren la captació eminentment local de la primera matèria per a la talla i la diversitat formal i cronològica dels sistemes de producció tècnics propis de cada jaciment. AR

Hans Alexio, «Besalú», *El Món Medieval: Arqueologia, Història i Viatges*, núm. 3 (2008), p. 72-85.

Article de divulgació o, fins i tot, de promoció turística (no s'hi cita cap font d'informació) de Besalú on es ressenyen els elements més emblemàtics del patrimoni històric de la vila comtal garrotxina, així com d'enclavaments propers com ara les esglésies romàniques de Beuda i les coves de Serinyà, al marge d'alguns apunts sobre gastronomia actual de la zona volcànica.. AR

Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ, *La traïció anglesa. Comerç colonial i destrucció de la sobirania catalana (1706-1715)*. Llibres de l'Índex. Barcelona. Setembre de 2009.

La redacció d'aquest estudi es va iniciar arran de la sol·licitud que els responsables de la revista de la Universitat Autònoma de Barcelona *Història Moderna i Contemporània* ens van fer perquè redactéssim un article per al número monogràfic, dedicat a la guerra de Successió, que va aparèixer el 2007.

Una vegada fet l'article, en vam facilitar una còpia als professors universitaris Joaquim Albareda i Agustí Alcoberro, especialistes ambdós en els segles XVII i XVIII. Tots dos ens van fer suggeriments molt profitosos per tal de millorar-ne alguns aspectes i en van assenyalar algunes mancances. En Joaquim Albareda ens va recomanar la lectura de dos autors imprescindibles, com ara Lucien Bély i Ochoa Brun. Per la seva banda, l'Agustí Alcoberro ens va indicar aspectes que convenia desenvolupar i ens va encoratjar a seguir endavant. Des d'aquí el nostre agraïment a tots dos.

Una vegada acabada la primera redacció, l'amic i escriptor Jordi Peñarroja en va fer un repàs fil per randa, fent-nos nombroses observacions i aportacions que van assolir, sobretot, que la lectura del llibre fos més planera de cara a un públic el més ampli possible. Li estarem agraïts per sempre.

Ara el lector que ho desitgi té a la seva disposició la possibilitat d'aprofundir o iniciar els seus coneixements en les circumstàncies internacionals que envoltaren el tram final de la guerra de Successió i que determinaren la destrucció de la sobirania catalana. Els mateixos protagonistes, que apareixen biografiats al final de l'obra, aporten les seves pròpies paraules, aconseguides a través d'una àmplia selecció documental, i donen vida al relat. També una selecció d'il·lustracions ens permet de conèixer localitzacions importants i l'aspecte físic dels principals personatges.

Aquest llibre tanca la nostra trilogia relacionada amb el procés d'anorreament del sistema polític català, basat en el pactisme tradicional.

El 2005 vam editar *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, un treball d'investigació que té com a objectiu principal presentar un inventari exhaustiu de la repressió borbònica posterior a l'11 de setembre de 1714, amb el propòsit de demostrar, pel cap baix, aquestes tres qüestions:

-Que la repressió fou temàticament molt més àmplia i dilatada en el temps del que podria semblar en un primer moment.

-Que la repressió es planificà acuradament amb la intenció de liquidar la sobirania catalana.

-I, finalment, que la resistència catalana no desaparegué l'endemà de l'11 de setembre, engolida per un desmesurat frenesí laboral, sinó que, ben al contrari, continuà i es perllongà en el temps.

El setembre de 2008 presentàrem, editat per Rafael Dalmau, *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, un estudi d'extensió reduïda però també ambiciós en la seva intenció: evidenciar que el desastre que segueix l'11 de setembre de 1714, lluny de ser producte de les circumstàncies i atribuïble en exclusiva a Felip V i la seva cort, era un procés que ja venia programat des de molt abans; i, ben explícitament, des del *Gran Memorial* d'Olivares (desembre de 1624) i reblat obertament, sobretot, tenint com a pedra angular la construcció de la Ciutadella de Barcelona, arran de l'inici de la guerra de Separació (1640): “*El dia que se aseguresa esta Ciudad con una Ciudadela lo queda lo restante de la Provincia*”.

Amb *La traïció anglesa. El comerç colonial i la destrucció de la sobirania catalana (1706-1715)*, editat per Llibres de l'Índex, ens endinsem en l'estudi de les circumstàncies internacionals que van fer possible l'eliminació de l'organització estatal catalana i del seu, en aquelles dates, progressista sistema pactista, estroncant la seva possible evolució cap a un parlamentarisme avançat.

Resum dels fets

Malgrat els seus primers èxits a la península ibèrica, internacionalment la causa borbònica estava en crisi entre els anys 1706 i 1710. La situació era tan favorable als membres de l'Aliança de l'Haia, el bàndol dit austriacista, que els seus components es van permetre de fixar unes condicions duríssimes a Lluís XIV prèvies a l'inici de les possibles converses de pau. En aquest context, com alguna personalitat francesa va reconèixer, Felip de Borbó semblava més a prop de tornar a Versalles que no pas de seguir com a rei a Madrid.

Durant quatre mesos de l'any 1710 es van perllongar, de manera inútil, les converses entre representants francesos i aliats a la vila de Gertruydenberg. La inflexibilitat aliada, que ja s'havia fet palesa abans de les converses, es va mantenir invariable en aquelles trobades i va dur al fracàs total de l'inici del procés de pau. Per a Catalunya, completament marginada del procés, i vist com van anar després les coses, va ser una oportunitat perduda.

Conscient de la seva feblesa internacional, l'any 1709 Felip V decidí trobar recer i suport en l'aristocràcia castellana antifrancesa del seu bàndol per tal de marcar clares distàncies amb França. La picada d'ullet a les potències aliades va ser remarcable; els francesos perderen tots els avantatges comercials colonials

que tenien fins llavors. D'altra banda, començava a fer-se imprescindible la important personalitat del comte de Bergheick, noble flamenc que havia servit Lluís XIV i que va tenir un paper clau en tota l'estratègia diplomàtica feliipista, a partir de l'any 1710.

A principis d'aquell any, Bergheick ja va captar l'atenció de la cort espanyola amb un seguit de propostes innovadores, encaminades a aconseguir la consolidació internacional de Felip V. Això s'esdevenia tot just en el moment que es reprenien els contactes entre França i els aliats, que donarien lloc a les abans esmentades conferències de Gertruydenberg.

Paral·lelament, el filipisme s'enfortia a l'interior d'Espanya, tant en recursos econòmics com militars. De res no va servir que aquell mateix any 1710 Carles III tornés a ocupar Madrid. La contesa peninsular es decantava ja clarament del costat borbònic i Felip V entrava a Lleida mentre s'acceleraven els preparatius per ocupar la resta de Catalunya.

La situació internacional experimentà canvis substancials, si bé encara no definitius, entre els anys 1710 i 1712. Pel novembre de 1710 es produí, després de les eleccions guanyades pels *tories*, fermes partidaris de fer les paus amb els Borbons, el canvi de govern a Anglaterra. Aquesta situació més favorable intensificà els contactes de Lluís XIV amb els aliats. Aquestes trobades posaren de relleu la necessitat de comptar amb la col·laboració de Felip V, fet que reforçava el seu paper, atès que tant anglesos com holandesos tenien grans expectatives dipositades en el comerç amb Amèrica. A tot aquest context favorable a la negociació, cal sumar-hi un altre canvi polític important: la mort inesperada de l'emperador d'Àustria, Josep I, va impulsar l'arxiduc Carles cap al tron imperial. A banda d'Àustria, els interessos de les potències enfrontades, tant d'un costat com de l'altre, a trobar una sortida a una guerra que ja s'allargava més de deu anys, determinaren l'establiment de converses formals de pau, iniciades a Utrecht el 12 de gener de 1712. A les reunions del congrés d'Utrecht, no hi va ser permesa la presència oficial ni de representants catalans —no hem d'oblidar que anglesos i catalans havien signat el pacte d'aliança de Gènova— ni de representants de Felip V.

El govern britànic, d'una banda, i el govern francès, de l'altra, es varen constituir en els principals impulsors del procés de pau. L'imperi austríac i Holanda, molt influïda per aquest i enutjada pels avantatges comercials que Anglaterra semblava tenir assegurats en exclusiva, encapçalaven el pol oposat i consideraven que la guerra havia de continuar.

En aquest marc de converses i de forces oposades, dues qüestions apareixien amb una força rellevant; la importància suprema dels aspectes comercials en les negociacions i la negativa més absoluta de Felip V a considerar que Catalunya conservés les seves constitucions, llibertats i privilegis un cop se signés la pau.

Després dels contactes secrets anteriors i abans que no s'acordés definitivament la pau a Utrecht, els governs britànic i espanyol van fer un decidit pas endavant en la normalització de les seves relacions i intercanviaren ambaixadors. Però el camí cap a l'acord definitiu no era aplanat del tot; quedaven força punts de desacord, i la qüestió catalana era un d'aquests.

El Tractat d'Evacuació de les tropes aliades de Catalunya, acordat el 1713, tingué dos efectes immediats: d'una banda, deixà el país tot sol davant dels exèrcits borbònics; de l'altra, permetia que els governs dels dos Borbons i el govern britànic imprimissin un ritme més ràpid a les negociacions de pau. L'ambaixador espanyol a Londres, Monteleón, trobà la fórmula que permeté salvar l'escull que representaven els privilegis catalans, que el pacte de Gènova obligava a defensar. Salvat amb astúcia aquest obstacle i assegurat l'acord comercial, la pau entre Felip V i Anglaterra es va fer realitat el maig de 1713.

Trenat definitivament el front aliat pels acords d'Utrecht, Carles d'Àustria va decidir la retirada de les seves tropes de Catalunya, d'acord amb el Tractat d'Evacuació. Això sí, ho va fer adreçant molt bones paraules de consol a les institucions del Principat. Aquestes, per la seva banda, davant l'estupor de la Cort de Madrid, no solament no van acceptar qualsevol forma de rendició, sinó que, a més a més, com el mateix Felip V reconegué per escrit, varen tenir el valor de declarar-li la guerra, a ell i, per si no n'hi hagués prou, també al seu avi.

La consolidació de la pau a Europa durant els anys 1713 i 1714 resultà alentida en bona mesura pels dubtes i tripijocs diplomàtics de les potències implicades. La clau eren els acords hispanobritànics, que resultaven dictats més des de la necessitat que no pas des del convenciment per part espanyola, mentre que els britànics estaven més interessats a aconseguir encara més avantatges comercials que no pas a complir els seus compromisos internacionals. Era una situació de posicions enfrontades que generava dubtes i indecisió, impeding que els acords es poguessin concretar i, a la fi, ratificar.

En els mesos que van de mitjan 1713 al primer trimestre de 1714, la situació internacional era tan incerta que el procés global de pau a Europa semblava penjar d'un fil. Malauradament, en aquell moment la possibilitat de supervivència d'una Catalunya sobirana depenia del revifament de la guerra a Europa, cosa que hauria forçat els aliats a tornar a valorar si el sacrifici català tenia llavors sentit. Cada nou pas cap a la pau general era una nova volta de cargol que estrenyia les ja magres possibilitats per a la causa catalana. Mal fat!

Efectivament, la causa catalana anà perdent valedors de manera inexorable a mesura que la pau s'estengué per Europa. El Tractat de Rastatt vingué a confirmar que l'emperador abandonava el país a la seva sort, això sí, amb les bones paraules habituals, mentre els *whigs* britànics s'esforçaven, en interès propi, per convertir el *cas dels catalans* en tota una batalla política al parlament de Londres.

El cert és que mentre que Felip V mantenia el seu obsessiu rebuig a respectar el sistema pactista català, la *Royal Navy* britànica semblava que fes preparatius per participar en l'ocupació borbònica de Barcelona i Mallorca.

Reconegut ja internacionalment com a rei d'Espanya, Felip V desitjava obstinadament sotmetre Catalunya a sang i foc. Això no obstant, el fracàs del seu poderós exèrcit en l'intent d'apoderar-se de Barcelona, una frustració que semblava esdevenir crònica, exigí un notable increment de l'ajut militar del seu avi, Lluís XIV, a partir de juliol de 1714, per poder realitzar el seu somni venjatiu.

Mentrestant, i ben previsiblement, el nou tractat internacional de Baden (1714), signat per França i l'Imperi, tornava a obviar la ja molesta *qüestió catalana*.

Els canvis de monarca i de partit governant a la Gran Bretanya, en morir la reina Anna, es produïren massa tard per poder influir positivament en la defensa de la causa de Catalunya.

En primer lloc, i com és ben sabut, per la circumstància estrictament cronològica de produir-se l'òbit reial a les acaballes de la resistència de Barcelona, però sobretot perquè, deixant a banda d'altres motius polítics menys determinants, tots els poderosos interessos econòmics britànics, concentrats i ja mobilitzats al voltant del tractat de comerç, ja ratificat amb el rei Felip V, no permetien fer marxa enrere en el procés.

La impossibilitat de salvar el sistema polític de Catalunya, un model pactista enfrontat a l'absolutisme, resultarà encara molt més evident quan les últimes esperances de supervivència de les constitucions i llibertats de Catalunya quedaren lligades a la sort de Mallorca.

Ocupat totalment el Principat de Catalunya per les tropes borbòniques i exercint Felipe V el "*sagrado derecho de conquista*" també als regnes d'Aragó i València, a finals de 1714 només Mallorca i Eivissa quedaven momentàniament fora del seu abast.

Hi hagué tensions entre Anglaterra i Espanya, i aquella les utilitzà hàbilment per beneficiar-se comercialment encara més, prèvies a la conquesta borbònica de les illes, però el desembarcament de les tropes borbòniques i l'ocupació es produí finalment sense la més mínima oposició britànica.

Conclusions

La figura de Felip V adquireix unes noves connotacions a través de la informació recollida en aquest estudi. Continua sent del tot cert que la seva política va estar completament supeditada a la del seu avi, Lluís XIV, entre 1702 i

1709. Això no obstant, no és menys cert que, entre 1709 i 1713, va desenvolupar una política internacional pròpia, servida per uns excel·lents diplomàtics, que resultà decisiva en la seva consolidació com a monarca espanyol.

A partir d'aquell darrer any, Lluís XIV va tornar a controlar els moviments polítics del seu nét, però aquest fet cal interpretar-lo en clau estrictament ibèrica: Felip V necessitava el màxim suport militar francès per poder doblegar la resistència catalana. Dominar Catalunya s'havia convertit en un autèntic repte per al primer Borbó espanyol. Sabia perfectament que el seu triomf equivalia a imposar l'absolutisme a tots els seus reialmes. L'única excepció, que no era cap obstacle, va ser l'antic regne de Navarra –les actuals províncies basconavarreses–, arrenjerat a la banda borbònica i amb tropes distingides en accions com ara la crema de Vila-Real després de la seva capitulació. En canvi, transigir amb el sistema constitucional català, d'arrels pactistes, li representava un greu impediment. Per aquesta raó, i deixant a banda la seva constant catalanofòbia, es va mostrar inflexible i intractable a l'hora d'admetre la més lleu possibilitat de discutir sobre les perspectives de conservació, totals o parcials, del model polític català.

Hem de reconèixer que Felip V era un polític hàbil i astut. Ho demostren a bastament la manera com va saber manipular en benefici de la seva persona i la seva política els mecanismes de l'imaginari col·lectiu del primitiu nacionalisme espanyol de matriu castellana, l'habilitat a fer aparèixer l'espantall de l'enemic secular islàmic –que sabé relacionar amb l'enemic català– i la manera com aprofità, quan li convingué i malgrat ser ell mateix un francès, la fòbia antifrancesa de l'aristocràcia castellana... Un estudi sobre les aportacions de Felip V i la seva cort en la formació de l'espanyolisme de tall aristocràtic castellà és un treball encara pendent, de gran interès i que, possiblement, resultaria força revelador a l'hora d'explicar la seva exitosa persistència.

Bergheick i Monteleón van ser els principals puntals de la diplomàcia filipista a partir de 1709. El comte de Bergheick, entre d'altres coses, va assenyalar clarament el camí a seguir: calia afavorir les expectatives comercials dels llavors enemics anglesos i holandesos més enllà que les dels mateixos aliats francesos. Un cop aplicada, aquesta estratègia va demostrar una eficàcia total. Si bé Bergheick va ser l'arquitecte, l'estratega, que dissenyà els principis a aplicar, Monteleón va ser qui va idear la fórmula que permetés vèncer les reticències formals dels negociadors britànics per abandonar els catalans a la seva sort. En servir-los en safata la idea que els catalans gaudirien dels mateixos privilegis que els castellans, no solament va desencallar el principal obstacle formal per a la pau entre espanyols i anglesos, sinó que va servir a aquests l'excusa que necessitaven per a traïr la lletra del Pacte de Gènova (1705) i d'altres acords posteriors.

Els aliats no podien prescindir de la participació anglesa a la guerra, tant des d'un punt de vista militar, amb tropes però sobretot amb la seva esquadra, com

de finançament de les operacions. La proposta de màxims de Gertruydenberg responia a l'estratègia anglesa de fer fracassar les converses de pau i allargar la guerra fins que es produís una conjuntura més favorable als seus interessos comercials.

La política seguida per Carles d'Àustria es demostrà poc decidida, menys eficaç encara i mancada de la necessària capacitat de maniobra ràpida davant l'ofensiva diplomàtica filipista. Carles d'Àustria va anar sempre a remolc de les decisions que prenién altres sobirans, fins un cop coronat emperador. Cal dir en el seu descàrrec que havia de suportar el llast que representaven, d'una banda, la seva absoluta dependència dels vaixells britànics (l'Imperi no disposava de marina de guerra) i el constant oportunisme del capteniment anglès, i, de l'altra, el complicat joc d'interessos present a la cort imperial de Viena.

Catalunya i la resta dels territoris de la Corona d'Aragó van ser els grans perdedors de la guerra de Successió. Tots els estats involucrats en la contesa, d'una banda i de l'altra, van obtenir beneficis territorials, comercials o polítics. I cap d'ells no va desaparèixer del mapa polític d'Europa. Hi va haver una excepció. La pau a Europa i l'enlairament del comerç britànic tingueren com a preu pactat i acceptat, tant per les dues corones borbòniques com per la Lliga de l'Haia, que els països de l'antiga Corona d'Aragó fossin esborrats del mapa.

Les fonts

Les fonts primàries provenen de l'Archivo General de Simancas, de l'Archivo Histórico de Madrid, de la Biblioteca Nacional de Madrid i de l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

La bibliografia utilitzada ha estat, bàsicament, la següent:

ALBAREDA SALVADÓ, JOAQUIM. *El 'cas dels catalans'. La conducta dels aliats arran de la guerra de Successió (1705-1742)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2005.

ALCOBERRO, AGUSTÍ. *L'exili austriacista (1713-1747)*. Fundació Noguera, Barcelona, 2002.

BÉLY, LUCIEN. *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*. Ed. Fayard. París, 1990.

Les relations internationales en Europe. XVII-XVIII siècles. Presses Universitaires de France. 1a edició. París, 1992.

JEAN-BAPTISTE COLBERT, MARQUIS DE TORCY. *Journal inédit de Jean-Baptiste Colbert, marquis de Torcy, ministre et secrétaire d'État des Affaires étrangères, pendant les années 1709, 1710 et 1711.* Frédéric Masson ed. París, 1884.

OCHOA BRUN, MIGUEL ÀNGEL. *Embajadas Rivales. La presencia diplomática de España en Italia durante la guerra de Sucesión, discurso leído el día 15 de diciembre de 2002.* Real Academia de Historia, Madrid, 2002.

Historia de la diplomacia española. Apéndice I. Repertorio Diplomático. Listas cronológicas de representantes desde la Alta Edad Media hasta el año 2000. Ministerio de Asuntos Exteriores. Madrid, 2003.

SAINT-SIMON, comte de. Claude-Henry de Rouvroy. *Mémoires.* Editorial Chéreau. (s/d), 1856.

SOLDEVILA, FERRAN. *Anglaterra i Catalunya. Les relacions anglocatalanes durant la guerra de Successió.* Manuscrits, número 13, p. 13-27. Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB. Bellaterra, 1995.

VOLTES BOU, PERE. *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria.* Volum II. Instituto Municipal de Historia. Barcelona, 1963.

Carl von Maron, *Empress of Austria* (1807)

Quintus Jacobus Falx, *Philip the Arab* (18th century)